

BİZANSÇILIK VE SLAVLIK

KONSTANTİN NİKOLAYEViÇ LEONTYEV

VakıfBank Kültür Yayınları: 0151
Tarih: 040

BİZANSÇILIK VE SLAVLIK
KONSTANTİN NİKOLAYEVİÇ
LEONTYEV

Özgün adı
Византизм и славянство

Türkçesi
Alihan Büyükçolak

Proje Editörü
Ömer Uzunağaç

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Dr. Hatice Kerimoğlu

Son Okuma
Prof. Dr. Nebi Mehdiyev

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022

ISBN 978-625-7447-62-1

Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Mayıs 2022

BİZANSÇILIK
VE
SLAVLIK

KONSTANTİN NİKOLAYEViÇ
LEONTYEV

TÜRKÇESİ
ALİHAN BÜYÜKÇOLAK

KONSTANTİN NİKOLAYEVİÇ

LEONTYEV

Rus diplomat, tıp doktoru, düşünür ve yazar. 13 Ocak 1831'de Rusya İmparatorluğu Kaluga Guberniyası'nda dvoryan bir ailede dünyaya gelmiştir. Leontyevlerin soyu, Ryazan boyarlarından gelme olup Uluğ Orda'dan Rus knezliklerine iltihak eden Batur Mirza'ya dayanmaktadır. 1849-1854 yılları arasında Moskova Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde eğitim görmüştür. Mezuniyeti sonrasında Kırım Harbi'nde askeri sıhhiye olarak cepheye gönderilmiştir. 1857'de askeri doktorluktan istifa ederek 1860'a dek sivil doktorluk yapmıştır. 1861'de Kırım'da Grek kökenli bir tüccarın kızı olan Yelizaveta Pavlovna Politova ile evlenmiştir. 1863'te Dışişleri Bakanlığında diplomatik kariyerine dragoman (tercüman) olarak başlayan Leontyev, sırasıyla Hanya, Edirne, İstanbul, Tulça, Yanya, Selanik ve Bohemya'da 1872'ye dek konsolosluk ve başkonsolosluk görevlerini icra etmiştir. Atlattığı ölümcül koleradan sonra kendisini manastır hayatına adanmıştır. Çeşitli gazetelerde ve yayınevlerinde üstlendiği görevlerle düşünce dünyasından Danilyevski, Tolstoy ve Turgenyev gibi simalarla münasebetlerini sürdürmüştür. Lev Tolstoy ve Fyodor Dostoyevski'yi "pembe Hristiyanlıkla" itham ederken, demokratikleşme ve Panslavizm'e karşı otokrasiyi savunduğu çok sayıda felsefi, siyasi ve edebi eserler kaleme almıştır. Siyasi yazılarında Şark Meselesi, edebi eserlerinde ise Doğu Hristiyanlığı ve İslam dünyası önemli bir yer tutmaktadır. 12 Kasım 1891'de Moskova'da Aziz Sergius'un Teslis Manastırı'nda 60 yaşında iken zatüreye yakalanarak vefat etmiştir.

ALİHAN BÜYÜKÇOLAK

29 Şubat 1996'da İstanbul'da doğdu. 2015 yılında İstanbul Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesi'nden mezun olduktan sonra, aynı yıl, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Tarih Bölümü'ne girdi. 2017 yılında Rossotrudniçestvo Federal Ajansı'nın bursuyla bir sene Moskova'da Milli Araştırma Üniversitesi (NIU) Ekonomi Yüksekokulu'nda (VŞE) Rusça dil eğitimi aldı ve St. Petersburg Devlet Üniversitesi'nde 2018 yılı itibarıyla lisans eğitimine başladı. Eğitimine devam ederken St. Petersburg ZELO Eski Rus Kültürü Araştırmaları Merkezi'nde Nikolay Valeryevič Butskih'in Kilise Slavcası derslerini takip etti. Politogenez özelinde Slav halklarının Orta çağ tarihleriyle ilgilenmekte olup siyasi, kültür ve kilise tarihlerine dair araştırmalar yapmaktadır. Akademik çalışmalarında Türkçe ve Rusça dillerini kullanmaktadır. Halen St. Petersburg Devlet Üniversitesi Tarih Enstitüsü talebesidir.

İÇİNDEKİLER

Takdim	9
BİRİNCİ BÖLÜM	
Kadim Bizansçılık	19
İKİNCİ BÖLÜM	
Rusya'da Bizansçılık	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Slavcılık Nedir?	65
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
Slavlık Nedir?	87
BEŞİNCİ BÖLÜM	
Slavlara Dair Konuşmanın Devamı	95
ALTINCI BÖLÜM	
Gelişim Süreci Ne Demektir?	119
YEDİNCİ BÖLÜM	
Devlet Teşkilat Biçimine Dair	131
SEKİZİNCİ BÖLÜM	
Devletlerin Bekâlarına Dair	147
DOKUZUNCU BÖLÜM	
Avrupa Devletlerinin Yaşlarına Dair	159

ONUNCU BÖLÜM

Avrupa Devletlerinin Yaşlarına Dair Konuşmanın Devamı 171

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Avrupa Devletlerinin Antik Zaman Devletleriyle Mukayesesi 187

ON İKİNCİ BÖLÜM

Sonuç 203

Bu biraz farklı bir ithaf olacak. Apakayım Anastasiya Aleksandrovna'nın muhtereme babaannesi Valentina Danilovna Aybadullaeva ile tanışma şerefine 2018 yılı yazında nail olabilmıştim.

Tanıdığım her staroobryad gibi pek derin, ilim ve irfan sahibi bir hanımefendi idi. Bir bütün günü sohbet ederek geçirmemizin ardından "tarih tahsili görmem ve Konstantinopolis'te doğup büyümeme rağmen" Bizans tarihine kendisi kadar hâkim olamayışım sebebi ile beni yargılamıştı. Bir bütün duvarı örten kitaplığında kutsal kitaplar ve sair dini eserler, bizim Türk insanında da olan o aynı hassasiyetle kitaplığın üst raflarını işgal ederken bir Türk hanesindeki kitaplıktan tek fark, Bizans tarihi ve kültürüne dair başkaca kitaplar da bu rafta ve aynı hizada yer almaktaydı. Buradan armağan ettiği kitaplardan pek istifade etmişimdir.

Valentina Danilovna Hanımefendi, 2019 yılı aralık ayının 23'ünde rahmet-i rahmana yürüdü. Cenaze merasimi, ömrü hayatında sınırlarının dışarısına bir kez olsun çıkmadığı, Rusya'nın en eski Staroobryad kiliselerinin başında gelen Novozıbkov Ahşap (Aziz Nikolay) Kilise'de düzenlendi. Ben de pek tabii ki apakayımın yanında

hazır bulundum. Valentina Danilovna cenaze merasimiyle dahi benim bilgime ve görgüme katkıda bulunmaya devam ediyordu. Eğer sağ olsalardı, Konstantin Nikolayeviç Leontyev gibi, diniyle bütün bir Ortodoks Rus entelektüelinin, diplomatının Rus toplumundaki Bizans idealini konu edinen bu eserini çevirmemden eminim pek kıvanç duyardım. Bu uzun ithafın, vefatının ardından o zaman yapamadığım veda konuşmasının yerine geçmesini temenni ediyorum.

TAKDİM

Rus Orta çağlarının gerek kaynak eserlerinin gerekse de temel monografilerinin çevirilerinin henüz kazandırılmadığı Türkçemizde, imparatorluk çağı Rusya tarihi ve Rus düşünce hayatına dair telif ve çeviri eserlerin sayısı, Cumhuriyetimizin ancak 100. yılına doğru yaklaştığımız şu günlerde bir artış göstermiştir. Halbuki fen ve mühendislik bilimleri ile iştiğal eden insanlarımız daha “Yeniden Yapılanma” dönemi itibariyle, bugün hâlâ büyük bir kısmının Rusya Federasyonu’nun kontrolünde bulunan coğrafyanın ne denli büyük doğal zenginlikler içerdiğini fark ederek, daha ikinci mileniyumun arifesindeyken pek çok atılıma ve başarıya imza atmışlardır. Buna mukabil Rusçanın bilhassa tarihçiler için gerek kaynak gerekse de aracı bir dil olarak barındırdığı büyük zenginliklerden sosyal bilimcilerimizin gerektiği gibi ve yeteri kadar istifade etmedikleri kanaatindeyim.

Birinci kuşak Moğol devletlerinin en mühimi ve en kudretlisi olan Altın Orda’nın en başta arkeolojisine dair hemen bütün çalışmaların dili Rusça iken, kronik mahiyetinde Altın Orda tarihine ilişkin yazılı kaynakların da çok büyük bir bölümü yine bu dilde kayıt altına alınmıştır. St. Petersburg’daki tahsilim esnasında “Eğer Türkoloji, yürüyen bir insan olsaydı şüphesiz Rusça konuşan biri olurdu.” minvalinde bir söz duymuş ve buna pek tabii olarak hak vermiştim. Fakat Türkoloji’nin haricinde, yerli personelini yetiştirmek ve milli enstitülerini meydana getirmek için uzun yılların ve büyük kaynakların gerekli olduğu başkaca

iki bilim dalı daha vardır ki bunlar Rusya’da imparatorluk zamanına uzanan bir geçmişe ve geleneğe sahiptirler: Sinoloji ve Bizantinistika. Bu bilim dallarının kaynak dillerinden yapılmış Rusça çeviriler hesap edilmediğinde dahi, kaynak metinleri tetkik eden telif eserlerin mutlak surette istifade edilmesi gereken bugün zengin bir kütüphaneye karşılık geldiği söylenebilir. Bilhassa Bizantinistika, bir bilim dalı olmanın ötesinde Rus toplumunda başka sahalarda da temayüz etmiştir. Türkçemize kazandırdığım, Konstantin Nikolayeviç Leontyev’in *Bizansçılık ve Slavlık* adlı eseri, bu durumu çok hoş bir şekilde izah etmektedir. Bu eseri, Rus siyasi tarihinin başat kavramlarının edebî, dini ve tarihsel hoş bir yorumu olarak değerlendirmenin yanlış bir tutum olmayacağı kanaatindeyim.

Bu eserin bölümlerini teşkil eden başlıkların büyük bir kısmı, yazarın 1863’te başlayan ve aralıksız on yıl süren diplomatik kariyerinin son yıllarında kaleme alınmıştır. Yazarın, Türk İmparatorluğu’nun Slav ve Grek kökenli eski tebaalarının meskûn olduğu bölgelerde üstlendiği diplomatik görevler sırasında, sosyal ve siyasi olaylara dair derin gözlemler yaptığı ve bunlardan gerek fikrî gerekse de edebî eserlerini kaleme alırken çokça istifade ettiği anlaşılmaktadır. Fakat bu eserin temelini sadece gözlemlerin teşkil ettiğini, türünün ise bir diplomatın hatıralarından ibaret olduğunu söylemek büyük bir hata olur.

Konstantin Nikolayeviç’in elinizdeki bu eserinin, Rus düşünce tarihine yeni bir ürün veya teori sunduğunu iddia edemesek de Napolyon Savaşları’ndan sonra Rus entelektüelleri ve devlet adamlarının üzerinde en çok konuştukları “otokrasi” mefhumunun tarihsel bir perspektife de sahip en sanatlı savunusu olduğu söylenebilir. Napolyon Savaşları sonrasında Fransız İhtilali’nin imparatorluk rejimlerini tehdit eden ilkelerine karşı olarak I. Nikolay’ın Eğitim Bakanı Sergey Uvarov tarafından 1833’te öne-

rilen meşhur üçlemesiyle (“Ortodoksluk, Otokrasi ve Milliyet”) “Resmi Milliyet Teorisi” otokrasiyi devletin bekasının ayrılmaz bir parçası olarak görüyordu. Fakat bu devlet ideolojisinin alt ve ana metinlerinin Kırım Harbi sonrasında oluştuğu görülür. Rus jeopolitik düşüncesine dair yahut Rusya ile Batı arasında tarihsel bir antagonist ilişki olduğuna yönelik ilk siyasi-felsefi metinler, uluslararası ilişkiler disiplininde Kırım Sistemi olarak tesmiye edilen Rusya’nın Batı’dan izole edildiği Kırım Harbi sonrasındaki dönemde kaleme alınmıştır. Rusya’nın böyle bir antagonist ilişki içerisinde bulunuşunu ilk kez jeopolitiğin zaviyesinden ele alan Nikolay Yakovleviç Danilyevski’yi, *Büyük Reformlar Çağı*’nın en önemli Rus düşünürlerinden biri olmasının yanında Konstantin Nikolayeviç’in de akıl hocası olması sebebiyle hususi olarak zikretmek gerekir.

Bu felsefi-siyasi münakaşalar pek tabii ki tarih çalışmaları üzerinde de etkili olmuştur. *Büyük Reformlar Çağı*’na denk gelmesinin yanında bu dönemin, Rus devlet teşkilatının kökenine ve Rus tarihinin itici gücünün ne olduğuna dair de ciddi tartışmaların verildiği bir dönem olduğunu hatırlatmakta fayda görüyorum. Altın Orda çalışmalarının artık muteber kabul edilen bir bilim sahasına dönüşmesinin de bu devre denk gelmesinin bir tesadüf olmadığı kanaatindeyim. Konstantin Leontyev’in doktrine etmiş olduğunu düşündüğüm bu ideolojiyi, Bizansçılığı, *Büyük Reformlar Çağı* Rusya’sının iç ve dış siyasetine karşı verilmiş bir tepki olarak görürken, otokrasinin tarihi kökenini de Altın Orda gibi Moğol kökenli ve o dönem için aşağı görülen bir göçebe imparatorluğuna değil, yerleşik ve yine o dönemde *Doğu’nun tarihindeki en yüksek devlet* addedilen ve en nihayetinde Ortodoks olan Bizans İmparatorluğu’na bağlama çabası olarak değerlendirmekteyim.

Bizans vurgusu, kendi devlet teşkilatçılığını Altın Orda gibi göçebe bir devletten neşet ettirmek istemeyen Rus Slavofil-

lerinde de vardı. Yine aynı şekilde bu, Kırım Harbi sonrasında düşünce sahasında yükselişe geçen sosyalist, nihilist, anarşist, liberal ve panslavist fikirler karşısında bir tarafı itibari ile Rus ruhbanlarının da temsilcisi oldukları bir tavır idi.

Bir manada, bu tavrın tarihinin evvela Doğu ve Güney Slavlarında değil Batı Slavlarında ve on dokuz değil dokuzuncu asırda başladığı ifade olunabilir. Bu tavır, Bizans'ın tüm sınırlarında yeni ve kuvvetli siyasi yapıların oluşmaya ve genişlemeye başladığı bir dönemde, mimarlığını Konstantinopolis Patriği Büyük Fotius'un yaptığı, dini olduğu kadar siyasi hedefleri de olan, "kuşatılmışlık hissinden" ötürü komşu ülkelerin siyasi elitleri arasında aktif misyonerlik faaliyetlerini beraberinde getiren bir dış politikanın mahsulü idi. Büyük Fotius'un vefatının 1000. yıl dönümü anısına İvan Vasilyeviç Platonov'un kaleme aldığı *Patrik Fotius* adlı mühim çalışmada, Büyük Fotius'un güneyde Abbasi Hilafeti'ne ve İslam'a karşı Arapları; doğuda Hazar Kağanlığı'nda, Musevilğin karşısında Türk soylu ve bozkır kökenli halkları; batıda yani Balkanlarda ise Roma Kilisesine karşı Slavları hedef alan büyük bir nüfuz sahası mücadelesine giriştiği ve bu üç cepheden sadece Slavların meskun olduğu Balkanların "*kurtarılabildiği*" işlenir. Batıdaki bu dini mücadele, iki özelliği itibariyle diğer ikisinden farklılık arz etmekteydi. Zira bu mücadele kilise tarihinde "Fotius Şizması" diye anılan bölünme ve karşılıklı aforozlaşmalarla sonuçlanırken, Bizanslı misyonerler Orta Avrupa'ya Slav siyasi elitinin daveti üzerine gönderilmişlerdir. Tarihteki ilk Slav devleti olup olmadığı bugün tartışmalı olan Büyük Moravya'nın kurucusu I. Moymir'den sonra 846-870 yılları arasında onun yerine geçen yeğeni Knez Rostislav, Doğu Frank Krallığı'nın vassalı iken II. Ludwig'in iç meselelerle meşgul olmasını fırsat bilerek Orta Avrupa'nın güneydoğu ucu Pannonia bölgesinde nüfuzunu genişletmeye koyulmuştu. 861 yılı, Doğu Frank

Krallığında baş gösteren iç kargaşada Rostislav'ın desteklediği ve ittifak kurduğu muhalefetin mağlup olduğu bir yıl olmuştu. Rostislav bağımsızlaşma yolunun daha başında Moravya'daki ruhbanları sınır dışı etmiştir ki bu, takip ettiği politikada onların desteğini alamamış olduğu anlamına gelir. 861'den sonra evvela Roma'ya müracaat edilmiş, bunun sonuçsuz kalmasından sonra da son umut olarak 863 yılında Konstantinopolis'e bir delegasyon göndermiştir. Bu diplomatik hamlenin, kaynaklardan sadece dini boyutu takip edilebilmektedir fakat bu hamlenin Doğu Frank Krallığı'nın Tuna Bulgarlarıyla ittifak kurmasından hemen sonra yapılmış olması ve Bizans'ın 864'te Tuna Bulgarları üzerine yürüyüp Han Boris'i Hristiyanlığı kabul etmeye zorlamasından hareketle dış politikada Rostislav-III. Mihail arasında bir askeri ittifakı da hedef aldığı söylenebilir. Rostislav'ın Konstantinopolis'e gönderdiği delegasyon imparatorun, "*basit bir halk*" yani yazıyı kullanmayan bir halk olmalarından ötürü "*İsa'nın dinini Slavca izah edecek insanlar göndermesini*" talep ediyordu. Büyük Fotius'un Konstantinopolis Üniversitesi'nde eğitimiyle hususi olarak ilgilendiği Konstantin Kiril ve onun ağabeyi Methodios, Slavcaya hâkim olmaları sebebiyle Moravya'ya gönderilecek en yetkin misyonerlerdi. Bilhassa Konstantin Kiril, Fotius'un talimatıyla daha önceden Suriye, Kırım ve Hazar Kağanı'nın sarayında da bulunmuş idi. Doğruluğu tartışmalı olmakla birlikte Methodios'un, Moravya misyonundan önce Tuna Bulgarlarının kontrolündeki bölgelerde meskûn Slavlar arasında da misyonerlik tecrübesi olduğu kabul edilmektedir. Selanikli bu iki biraderin güçlerini birleştirmesi, Slav halklarının gerek din gerekse de kültür hayatlarında çok büyük bir etki yaratmıştır. Bugün Slav halklarının kullandığı Kiril alfabesinin öncülü olan Glagolitik alfabeyle meydana getiren *Selanikli biraderler*, Kutsal Kitapların da Slavcaya ilk çevirilerine imza atmışlardır. Slav dünyası, evvela

Orta Avrupa Cermenlerine, sonrasında Roma Kilisesine ve nihayetinde de Batı medeniyetine karşı Bizansçılığın olduğu kadar Slavlığın da ilk ve en belirgin savunusunu bu iki Bizanslı biraderin bıraktıkları mirasa dayanarak gerçekleştirmişlerdir. Fakat bu ideolojinin en büyük bayraktarı, tecrübeli bir tıp doktoru, diplomat ve yetkin bir kalem erbabı olan Konstantin Nikolayeviç Leontyev olmuştur.

Konstantin Nikolayeviç Leontyev'in temsilcisi olduğu tarih görüşünün temel ilkelerinden biri de fenomenin tarihte asla yok olmadığı ancak ve ancak zaman ve mekân şartlarına ayak uydurup yeni bir forma girerek varlığını daima sürdürdüğüdür. Bu görüşünün pek çok zaman ve örnekte işler olduğunu kabul edip kendisine de hak verirken, ibadetin Grekçe değil ana dilde yapılması taleplerinin tarihsel bir dayanağı olmasından ötürü *Havarilere denk* Selanikli Biraderler Kültü'ne on dokuzuncu asır Bulgarlarının derin bağlılıklarını tenkit etmesini, dolaylı ve muhtemel ki bilinçsiz olarak, Bizansçılık ideolojisinin bir manada bu öncü isimlerine de yapılmış bir eleştiri olarak değerlendirmem hasebiyle, yazarın kendi tarih görüşüyle sadece bu hususta bir tutarsızlık içerisinde olduğunu düşünüyorum. Halbuki Konstantin Nikolayeviç, diplomatlık kariyerinin kazandırdığı bir meziyet olsa gerek, iddialarını üzerine temellendirdiği kaynaklar hususunda ince eleyip sık dokumuş bir kimse olmakla beraber, bir tarihsel kaynak kendisinin tarih kurgusunu destekliyor olsa bile eğer ki bir başka kaynakla çelişki yahut problem barındırıyorsa adını bir kez olsun anmayarak, onu hiç tereddütsüz feda etmek kararlılığında olan bir düşünce insanıdır. Burada kastettiğim, Moskova Devleti'nin Bizans İmparatorluğunun mirasçısı olduğu minvalinde, yazılı kaynaklarda takip edilebilen en eski iddia olan *Moskova'nın Üçüncü Roma* olduğu tezidir. Keşiş Filofey'in ortaya attığı bir tez olduğu kabul edilegelmiş olan bu söylem, esasında

Daniel Kitabı'nda yer alan, Nabukadnezar'ın gördüğü rüyayı Daniel'in tahmin ve tabir edişinin hikayesine yapılan bir atıftan ibarettir. Yaptığı bu atıfla Keşiş Filofey, Büyük Knez III. Vasiliy'nin dyaklarından Mihail Grigoryevič Munehin'e 1523 yılında kendisine yöneltilen sualler üzerine kaleme aldığı "Uğursuz Günlere ve Saatlere Dair" adıyla bilinen mektubunda, astrolojinin faydasız bir uğraş olduğunu izah etmeye çalışmakta ve Alman kökenli muhatabını, geleceği tahmin etmeye çalışmak yerine Moskova Devleti'ne biçilmiş olan kaderin ve onun üstlenmesi gereken vazifelerin farkına varmaya davet etmektedir. Bu ilk ifadesinden sonra Büyük Knez III. Vasiliy'e hitaben "Haç'ın Tanzimine ve Sodom Günahına Dair" adıyla bilinen mektubunun giriş ve sonuç kısımlarında iki defa *Moskova'nın üçüncü Roma olduğu ve dördüncüsünün olmayacağı* tekrarlanır. Bu mektubun içeriğinde ise başlığından da anlaşılacağı üzere, Moskova Devleti'nin gerçek Hristiyanların sığınabileceği yegâne devlet iken, toplumdaki dini ve sosyal problemlerin varlığına işaret edilmekte ve dolaylı olarak devletin bekasının maneviyat eksikliği, ziynete düşkünlük ve eşcinsel ilişkiler olmak üzere üç başlıkla sıralanan problemlerin çözümüne bağlı olduğu görüşü dile getirilmektedir. Filofey, bu mektuplarda Moskova'ya şüphesiz bir Roma payesi biçmektedir fakat onun burada yaptığı bir veraset davası değildir. Daniel Kitabı'na yaptığı atıf, buradaki asıl amacının Rus devlet adamlarını ihtar etmek olduğunun kanıtıdır. Zira atıfta bulunduğu hikâyede, üçüncü devletten sonra ondan daha güçlü bir devletin geleceği ifade olunur. Moskova'nın Üçüncü Roma olduğu iddiasının, Rus Orta çağlarında da bugün bilinen ve kavranan şekliyle siyasi bir anlam taşıdığına yönelik kuvvetli bir delil söz konusu değildir. Filofey'in yaptığı teşbih-i belığın, nasıl bugün bir manada bir galat-ı meşhura dönüştüğünü ve haiz olmadığı bir siyasi çehreyi nasıl kazandığını anlamak için, Filofey'in eserlerinin ne zaman

neşredildiklerine bakmak yeterli olacaktır. Bu eserler, Slavofil hareketin çok kuvvetli olduğu ve *Büyük Reformlar Çağı*'nın başladığı II. Aleksandr'ın iktidarında 1861-1863 yılları arasında *Pravoslavnny Sobesednik* adlı bir dergide neşredilmişlerdir. Bizans'ın Rus toplumunda yaşamaya devam ettiğinin iddiasındaki Konstantin Nikolayeviç, görüşünün tarihi temelleri arasında Keşiş Filofey'in mektuplarına bir yer vermemesiyle Kutsal Kitaplara dönemin Slavofillerinden çok daha vakıf olduğunu, ideolojik bir meseleyi tarihi açıdan kaynaklandırırken de Slavofillerden yine daha seçici davrandığını gözler önüne sermektedir.

Sadece Rus değil, umumi olarak diğer Slav halklarının, bilhassa da Güney Slavlarının tarihlerinde böylesine uzun bir geçmişi ve yüzyıllardır süren canlılığına rağmen bu meseleler gerek Türk tarihyazıcılığının gerekse de Türk okurunun Slav halklarına yönelik hümanizmasının çok kuvvetli olmamasından ötürü az araştırılmış, karanlık kalmış konulardır. Bu durumdan Konstantin Nikolayeviç'in eserleri de mustarıptır. Kendisinin, Türk imparatorluğunun Slav ve Grek bakiyelerini konu edinen ve Türklüğün de gerek siyasi gerekse de folklorik bir unsur olarak kullanıldığı edebi eserlerinden dahi Yaşar Avunç'un çevirisiyle Kırmızı Yayınlarından 2015'te çıkan bugün sadece *Mısır Güvercini* tercüme edilmiştir. 2009 yılında Kaynak Yayınlarından *Diplomatik Mektuplar, Notlar, Raporlar. Osmanlı'nın Sosyal ve Siyasi Yapısı ve Rusya ile İlişkileri (1865-1872)* adıyla çıkan eser, asıl metnin sadece Osmanlı İmparatorluğu ile alakalı kısımlarını kapsamakta olup Mais Alizade tarafından tercüme edilmiştir. Konstantin Nikolayeviç Leontyev'i, onun tarih ve siyasi görüşlerini konu edinen ilk mühim akademik çalışma ise Bilkent Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hakan Kırımlı Hoca'nın danışmanlığında Pınar Üre Hanımefendi tarafından 2008 yılında *A Russian Intellectual in the Ottoman Empire: Konstantin N. Leontiev (1831-1891) on the Eastern Question*

başlığıyla bir yüksek lisans tezi olarak kaleme alınmıştır. Bu çalışma, Dr. Pınar Üre'nin 2015'te Libra Yayınları tarafından yayımlanan *Konstantin Nikolayeviç Leontyev (1831-1891) – Bizansçılık ve Şark Meselesi* adlı monografisinin de temelini teşkil etmektedir.

Konstantin Nikolayeviç'in en önemli eseri olarak kabul edilen, Türkçemize kazandırdığım *Bizansçılık ve Slavlık* adlı eseri asıl dilinde bugüne dek pek çok kez basıldı. Çeviriye başlamadan evvel yaptığım incelemede, yazarın vefatından sonra yapılan baskıların çeşitli düzenlemeler, eklemeler ve çıkarmalar barındırdığını fark ettim. Yaptığım çeviri, yazarın sağlığında 1876 yılında Moskova Üniversitesine bağlı Rusya İmparatorluğu Tarih ve Antik Eserler Cemiyeti tarafından basılan nüshasını esas almaktadır. Başta Slav kiliseleri tarihi ve Kilise Slavcası hocalarım Vladimir Vladimiroviç Vasilik ve Nikolay Valeryeviç Butskih olmak üzere apakayım Anastasiya Aleksandrovna'ya ve hocam, müstakbel kayınvalidem Marina Vladimirovna Aybadullaeva'ya tahsilim ve eserin çevirisi sürecindeki desteklerinden ötürü teşekkürü bir borç biliyorum. Okuttukları dersler ve entelektüel birikimleriyle Slav Orta çağları üzerine bende bir akademik merakın ve hümanizmanın oluşmasına vesile olan, Slav ve Balkan Ülkeleri Tarihi Kürsüsünden hocalarım Denis Yevgenyeviç Alimov ve Aleksandr İlyiç Filyuşkin'e ayrıca teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Konstantin Nikolayeviç, tıp tahsili görmüş fakat Kırım Harbi sebebiyle tahsilini normal süre içerisinde tamamlayamadan mezun edilerek askeri sıhhiye olarak cepheye gitmiştir. Devletleri insan organizmasına, çöküş sebeplerini ise enfeksiyon hastalıklara benzettiği tarih ve siyasi görüşlerinde bu tıp tahsilinin etkisi olmuştur. Eserin bilhassa "Gelişim süreci ne demektir?" başlıklı altıncı bölümünde, sosyal bilimsel meseleleri organik süreçlere benzeterek bir tıp doktoru gibi tetkik ederken çok sayıda tıp ve taksonomi terimi kullanmaktadır. Güncelliğini yitirmiş

yahut artık farklı şekillerde tesmiye edilen bazı biyolojik terimler yüzünden eserin İngilizceye yapılmış tercümelerine başvurmak durumunda kaldım. Her zaman olduğu gibi bu çalışmada da yaptığım çevirilerin ilk kontrollerini üstlenen değerli dostum Ozan Çiftci, buna ek olarak bu sefer söz konusu başlığın İngilizce tercümelerinin neredeyse tamamını benim için Türkçeye çevirmek gibi büyük bir zahmete katlanmıştır. Kendisine bu emektarlığı ve yardımseverliği için minnettarım. Çalışmamın editörlüğünü üstlenen Dr. Hatice Kerimoğlu Hanımefendi ve bu eserin Türkçemize çevrilmesini öneren, çevirimin de ayrıca son okumasını yapan Prof. Dr. Nebi Mehdiyev hocamıza müteşekkirim. Başta Ömer Uzunağaç Beyefendi olmak üzere tüm Vakıfbank Kültür Yayınları çalışanlarına mesleki profesyonellikleri ve yüksek nezaketleri için ayrıca teşekkür ederim.

Alihan Büyükçolak